

GIRONA I LA GUERRA DE SUCCESSION

CENT ANYS ABANS DELS SETGES
NAPOLEÒNICS, LA CIUTAT VA PATIR
EL DE 1710-1711 I EL DE 1712-1713,
QUE VA DURAR VUIT MESOS

>> Noailles fou l'artífex
de demolidores campanyes
contra Catalunya des
del Rosselló.

La guerra de Successió ha estat un dels primers conflictes tractats per la historiografia catalana de final del segle XIX i principi del XX. En el cas gironí, Emili Grahit i Papell fou un dels pioners, autor l'any 1894 de diversos articles sobre aquesta guerra en terres gironines. La guerra de Successió espanyola de 1702 a 1714 és, pel seu caràcter de conflicte d'abast europeu i referent nacional, l'episodi bèl·lic de la història de Catalunya més tractat; només superat per la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) i la guerra del Francès (1808-1814).

FRANCESC XAVIER MORALES > TEXT

Cent anys abans dels famosos setges napoleònics, Girona va patir dos setges entre 1710 i 1713. El primer, finalitzat el febrer de 1711, tornà a posar la ciutat sota les regnes de Felip V, mentre que el segon, un duríssim bloqueig de vuit mesos, va ser l'únic intent de tornar la ciutat del Ter al bàndol austriacista. Abans d'aquests fets d'armes se'n succeïren d'altres, potser un xic menys coneguts o maltractats per la historiografia, tal i com ha posat de manifest Josep Clara en el seu darrer llibre. En aquest article mirarem de fer una petita aproximació a aquest moment de la història de la ciutat.

L'inici de la guerra de Successió espanyola

L'any 1700, en morir, Carles II, el darrer membre de la casa d'Habsburg que regnà a Espanya, deixà el reialme en herència a Felip de Borbó, duc d'Anjou i nét del rei Lluís XIV de França. El nou rei no va ser acceptat per Anglaterra ni

**La gana s'apoderà
de la població, i es
va recórrer al consum
de carn de cavall,
d'ase, de gos, de gat i
de ratolí, carn que es
pagava a preu d'or**

Holanda ni per l'emperador d'Alemanya. En un primer moment, la guerra es lliurà en els camps de batalla d'Alemanya i Itàlia, però des del 1702 algunes veus de dins del territori espanyol començaren a veure amb bons ulls l'elecció de Carles d'Habsburg, pretendent al tron, arxiduc d'Àustria i germà de l'emperador Josep I. L'adhesió del rei de Portugal a la Gran Aliança contra Felip V i Lluís XIV va permetre tenir el territori peninsular més a l'abast, i el pretendent austríac desembarcà a Portugal el 12 de setembre de 1703 com a legítim rei d'Espanya. La ineficàcia d'aquesta primera campanya va fer confiar als aliats en l'obertura d'un nou front allevant peninsular. Així doncs,

>> Curiosament, proliferen els mapes del nord de Catalunya fets a França pocs anys abans de la invasió de rigor.

l'estiu de 1705 el pretendent austríac es traslladà de Portugal a Catalunya i ocupà Barcelona el 9 d'octubre de 1705 i València el 15 de desembre. Tot Catalunya reconeixia Carles III, i Espanya passava ara a tenir dues corts, una a Madrid i l'altra a Barcelona.

Girona austriacista

Davant la proximitat de les tropes aliades i l'aixecament a la plana de Vic de tropes a favor de Carles III, el governador de Girona, baró de Beck, ordenà posar la ciutat en estat d'alerta. Es muntaren dotze canons, al mateix temps que demanava ajuda al virrei de Catalunya i l'allistament de tots els membres de col·legis i confraries de quinze anys en amunt. En total, vuit-cents noranta homes, els quals s'haurien d'afegir als escassos soldats alemanys que formaven la guarnició de la ciutat. Amb una guarnició tan

migrada, el baró de Beck decidí tapiar les portes que no podien ser defensades, i deixà només les de Santa Maria, Sant Cristòfol i Areny.

Amb la certesa del desembarcament de Carles III prop de Barcelona, el 24 de setembre es doblaren els sentinelles davant el perill que els enemics poguessin

Es comentà als representants dels gremis i les confraries que els grups de rebels propers a la ciutat amenaçaven de prendre-la i saquejar-la, i decidiren participar en la defensa, però de mala gana

desviar les aigües de la sèquia Monar i privessin de força els molins fariners del Mercadal. El 8 d'octubre arribà la notícia de la rendició de Barcelona, i el governador exhortà els jurats que demanessin la col·laboració de la població per a la defensa. La Junta de Guerra demanà consell al bisbe Miquel Joan de Taberner, un notori felipista que es mostrà indiferent sobre quines mesures prendre. Un cop més, es comentà als representants dels gremis i les confraries que els grups de rebels propers a la ciutat amenaçaven de prendre-la i saquejar-la, i decidiren participar en la defensa, però de mala gana.

Poc després, l'exèrcit de l'arxiduc Carles arribava a Riudarenes, mentre Ramon de Belloch, des de la seva propietat de Palau-sacosta -i amb tropes reclutades a la comarca d'Olot-, intimava els jurats giro-nins a rendir-se, per evitar així el saqueig de la ciutat. El 12 d'octubre el baró de

Exèrcit de Catalunya (1713-1714)

El 17 de maig de 1713, durant les negociacions de pau entre les principals potències contendents, francesos i imperials acordaren evacuar de Catalunya l'exèrcit d'aquests últims. El 9 de juliol, el comte de Starhemberg sortia de Barcelona amb les seves tropes, mentre les darreres ho feien des de Blanes el 20 d'agost. De tota manera, en la darrera reunió de Corts celebrada s'havia acordat mantenir la resistència contra les tropes de Felip V i Lluís XIV amb un exèrcit enterament català. Antoni de Villarroya fou elegit cap d'aquest exèrcit, el nucli del qual el formaven els vuit regiments d'infanteria (Generalitat de Catalunya, Ciutat de Barcelona, Immaculada Concepció de la Verge Maria, Santa Eulàlia, Mare de Déu dels Desemparats, Sant Narcís, Nostra Senyora del Roser i Francesc Busquets) i els sis regiments de cavalleria (Rafael de Nebot, La Fe, Sant Jordi, Sant Miquel, Sant Jaume i Pere de Brichfeus). A aquestes tropes s'hi han d'afegir regiments i esquadres de miquelets i la Coronela de Barcelona, reorganitzada en set batallons (8.750 homes en total). Pel que fa a l'artilleria, s'organitzà en tretze companyies, i només la ciutat de Barcelona disposava de 204 canons. La marina de guerra estava formada per les naus Sant Francesc de Paula, Mare de Déu de la Mercè, Santa Eulàlia, Santa Madrona i Sant Josep (168 canons en total), més sis fragates, nou bergantins i cinquanta tartanes de guerra.

Els únics èxits que podem atribuir a aquestes tropes són l'expedició a Mallorca, que permeté portar queviures a la ciutat de Barcelona i, de passada, la captura d'un vaixell francès de vint-i-quatre canons; i la lluita a la rereguarda borbònica que protagonitzaren Antoni de Berenguer i Rafael Nebot, la qual impedí la captura de Barcelona el 1713, allargant la defensa del Principat fins al setembre de 1714.

Els miquelets

Les colles de miquelets tingueren un paper destacat en la guerra de Successió. El seu origen podríem situar-lo en les colles de bandolers que proliferaren per la Catalunya dels segles XVI i XVII. Durant la guerra dels Segadors es creà la Companyia d'Almogàvers, nom de reminiscències medievals que de seguida va ser substituït pel de *miquelets*. Des d'aquell moment, les colles de miquelets passaren a ser combatents mercenaris, fidels sovint al seu cap (un notable local). Es contractaven per colles que es podien fer i desfer. Això els convertia en soldats mercenaris més pràctics a l'hora de reclutar-los, just al contrari del que passava amb les tropes suïsses, que provenien d'una negociació amb el poder adequat. Es negociava amb els miquelets directament, tot i que puntualment podien afegir-s'hi voluntaris armats. Per exemple, durant la revolta dels Angelets (1663-1673) les fonts franceses tendien a associar un miquelet a qualsevol muntanyenc susceptible de poder ser-ho, però sempre distingint clarament entre miquelets (o angelets) i les comunitats (voluntaris) que donaven suport als primers.

Durant la guerra de Successió, les esquadres de miquelets miraren de regular-se per part de tots dos bàndols, enquadrant-se en companyies i regiments. Després de 1714, alguns dels miquelets desmobilitzats prengueren el camí del bandolerisme, mentre d'altres es posaren sota les ordres del duc de Berwick en una nova lluita contra Felip V el 1719. En aquesta guerra, el mateix Felip V envià miquelets a les lluites per Sardenya i Sicília de 1717 i 1718.

Amb l'aparició de cossos policials borbònics (com les esquadres de Valls), el paper dels miquelets disminuí fins que, durant la Guerra Gran (1793-1795), s'utilitzà la seva figura per reclutar voluntaris en terres catalanes. El Decret de Nova Planta havia acabat amb els sometents i les milícies urbanes, però no havia imposat al Principat el sistema de reclutament de milícies que sí que existia a la resta de províncies espanyoles. En el període comprès entre 1793 i 1814, els reclutaments de miquelets no foren res més que la translació de les milícies provincials a l'àmbit català.

Beck informava l'Ajuntament de la seva intenció de rendir-se. El consistori gironí hi va estar d'acord, i gràcies a la inexistent resistència oposada per la plaça forta, la guarnició va poder retirar-se a Perpinyà, dirigida pel baró de Beck i el bisbe.

Èxits i fracassos

L'any 1706 Felip V intentà recuperar Barcelona, maniobra que va ser aprofitada per les tropes angloportugueses, que assoliren la conquesta de Madrid el 25 de juny. La recuperació, per part de Felip V, fou ràpida i fulminant. El Borbó recuperà Madrid el 5 d'agost, i el 25 d'abril de l'any següent, les tropes austriacistes eren aniquilades a Almansa, derrotada que permeté la conquesta d'Aragó i València. Al mateix temps, el duc de Noailles, des de la seva base rossellonesa, llençava ràtzies contra Catalunya. Però mentre Felip V aconseguia els seus primers èxits a la Península, la lluita era desfavorable al bàndol francoespanyol a nivell europeu. Lluís XIV començà a negociar amb els aliats i a retirar els generals francesos de l'escenari espanyol.

La retirada de les tropes franceses va facilitar la segona captura de Madrid el 21 de setembre de 1710, però la presència d'una important guerrilla no va permetre a Carles III gaudir de la seva estada a la capital. Les partides favorables a Felip V escampaven propaganda que cridava a la croada religiosa contra un enemic herètic: les tropes protestants de l'arxiduc Carles. A més, dificultaren la comunicació entre Madrid i Catalunya. Ara només calia, de nou, la intervenció de les tropes franceses. Un exèrcit es dirigí a Castella i assolí importants victòries, mentre que l'altre, liderat pel mariscal Adrien Maurice de Noailles, arribà davant les muralles de Girona.

El setge felipista

La campanya del duc de Noailles tenia el doble objectiu de conquerir Girona, vist com un primer pas per a la conquesta de Barcelona, i internar-se encara més per Catalunya, agafant per darrere tot l'exèrcit austriacista. La campanya, iniciada en una època de l'any inusual en aquell context bèl·lic -l'hivern-, probablement s'explica per la necessitat de tallar el més aviat possible el camí de retorn a Barce-

lona de les tropes de Carles III i per la proximitat de la base d'operacions rossellonesa. Així doncs, el 14 de desembre de 1710, l'exèrcit, sota les ordres del mariscal De Noailles, instal·lava el quarter general a Cervià de Ter. En total, disposava de divuit mil homes, mentre que el governador de Girona, el comte de Statembach, tenia dos mil soldats: tropes palatines i espanyoles, un regiment enviat des de Barcelona més part de la Coronela de Barcelona, sis-cents homes de la Coronela de Girona, cinc-cents miquelets i vuit companyies de les milícies del país; a més, la ciutat disposava de fortificacions exteriors preparades pels anglesos. El dia 15 Girona ja estava completament bloquejada: la infanteria ocupava Pontmajor i la muntanya de Montjuïc, mentre que la cavalleria controlava des de Salt fins a Palau.

El dia de Nadal de 1710 començà el bombardeig sobre el fort de Montjuïc i el carrer de Pedret (per mirar d'abatre la porta de Santa Maria). La manca de queviures es posà aviat de manifest. L'elecció d'atacar la principal defensa exterior de la ciutat de Girona estigué motivada per trobar-se en la mateixa línia d'operacions francesa, i per tant quedava més a l'abast. Les altres opcions, com ara des del camí de Barcelona o la riba dreta del Ter, no foren considerades gaire factibles a causa de les possibles sortides de la guarnició. El dia 29, els assetjadors es feren amos de Montjuïc, i el 30 s'apoderaren de la zona de Pedret. La guarnició de Girona, inquieta pels treballs francesos en el barri gironí, atacà aquest reducte. A primers de 1711 l'artilleria cessà la seva feina a causa d'un fort temporal de pedra i pluja. Les tropes franceses situades al pla de Girona quedaren atrapades per la crescuda dels rius Onyar, Ter i d'altres recs, i els soldats passaren vint dies dins les trinxeres plenes d'aigua. Fins i tot alguns caporals opinaren que era millor aixecar el setge i tornar per la primavera. El duc de Noailles, en canvi, perfeccionà la línia de circumval·lació, per la qual havien aconseguit passar alguns reforços en direcció a la ciutat. Durant la intensificació del setge, tropes franceses que actuaven al sud de Girona robaren a l'església parroquial de Campllong i esquinçaren els llibres baptismals.

1780. Gravat. Providence: Anne S. K. Brown Military Collection.

>> *El 1705 Barcelona va caure en mans de les tropes de l'arxiduc Carles.*

Un cop passat el temporal va caure el monestir de Sant Pere de Galligants. Llavors, les mines s'aproximaren fins al baluard de la Verge i el mur de Santa Llúcia, el qual cedí per una explosió el 23 de gener. En els assalts posteriors, els soldats francesos entraren a dins de la ciutat, i obligaren el governador a capitular si no rebia reforços en els sis dies següents. Com que això no es produí, l'1 de febrer la guarnició va sortir lliurement i amb tots els honors militars. Però amb la fi del setge no s'acabaren les penúries per terres gironines.

L'alt clergat sembla que era clarament partidari de Felip V, mentre que el baix clergat i –a voltes– la menestralia estaven més inclinats a la causa de Carles III

Grups de miquelets imperials i voluntaris espontanis amenaçaren i robaren –en nom del rei– per diferents poblacions, com fou el cas de l'esquadra d'en Ferrer a Mieres.

El setge austriacista

Mentre la guerra s'extingia a Europa mitjançant negociacions per les principals corts europees, un destacament, manat pel general De Starhemberg intentava conquerir Girona. Des del mes d'abril de 1712 es mirava de fer rendir la ciutat per gana, defensada en aquells moments pel marquès de Brancas amb una guarnició de dotze batallons i dos-cents cavalls. Malgrat el bloqueig, el governador francès aconseguí fer algunes sortides, en una de les quals recuperà Medinyà. Però el 29 de setembre els imperials tallaven la sèquia Monar, un dels punts més febles de les defenses gironines, com hem vist. Definitivament, la gana s'apoderà

>> Gironne, ville forte d'Espagne.
 Mapa de Girona del 1694.

de la població, i es va recórrer al consum de carn de cavall, d'ase, de gos, de gat i de ratolí, carn que es pagava a preu d'or. En els monestirs ja només es consumia pa i aigua, i molts religiosos començaren a fugir de la ciutat, mentre els jesuïtes socorrien els malalts i afligits.

Llavors començaren a arribar els ajuts. A través del coll de Sant Miquel, els francesos introduïren alguns destacaments de provisions. El comte de Starhemberg agafà les regnes del setge i no estava disposat a permetre més socors; per això el 18 de desembre va donar l'ordre d'aixecar en sometent tota la vegueria de Girona. Però malgrat els assalts al fort dels Caputxins i la fam, el marquès de Brancas sabia que arribarien reforços. Efectivament, les tropes del duc de Berwick baixaren des de França, travessaren el Ter sense oposició i obligaren el general austriacista a aixecar el camp i ordenar la retirada dels sometents el 2 de gener de 1713. El dia 4 entraven les tropes franceses enmig de grans demostracions d'alegria. El bloqueig havia durat vuit mesos interminables.

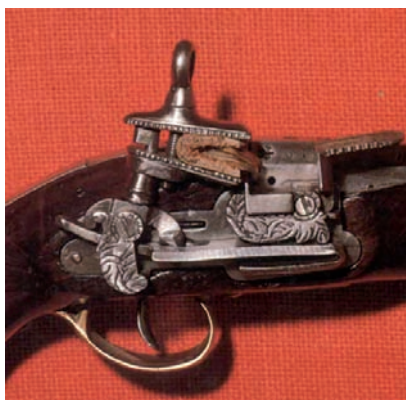
La fi de la guerra

El bisbat de Girona va continuar patint després del bloqueig, talment com havia passat després del setge felipista de 1710-1711. Aquesta vegada no foren colles de miquelets descontrolades, sinó la repressió de la guarnició borbònica de la ciutat. Diverses partides de soldats es dedicaren a agafar presoners

capellans i pagesos dels voltants, com ara el sagristà de Crespià o el rector d'Argelaguer, els quals moriren a la presó. Després de l'efímera resistència del Principat durant 1713 i 1714, a Catalunya deixaren de funcionar totes les institucions d'origen medieval. El 16 de gener de 1716, s'aplicava la Nueva Planta de la Real Audiencia del Principado de Cataluña, 59 articles dedicats a asfixiar les antigues constitucions i òrgans jurídics catalans. Per l'article 34, la vegueria de Girona i la sotsvegueria de Besalú es convertien en el corregiment de Girona, amb un tinent a Figueres o Besalú.

Probablement hauríem d'augmentar el nostre coneixement sobre quin fou el paper de cada cos social de la vegueria de Girona durant el conflicte.

>> Clau de pedrenyal de miquelet o a la catalana.

L'alt clergat sembla que era clarament partidari de Felip V, mentre que el baix clergat i –a voltes– la menestralia, estaven més inclinats a la causa de Carles III. De la mateixa manera, la pagesia benestant, encarregada de nodrir les colles de sometents de la zona d'Olot, Besalú i Camprodon, fou convocada amb rapidesa pels oficials austriacistes, i al sud, en poblacions com ara Blanes, les dificultats foren majors.

Des de fa un parell d'anys, a les terres catalanes es commemora la conquesta felipista de Catalunya, València i Balears amb actes que, fins al 2014, es desplaçaran per diferents ciutats de l'esmentada geografia. L'any 2011 és el teòric torn de Girona, coincidint amb el tres-cents aniversari de la conquesta de la ciutat per part de les tropes de Felip V. Actualment, tot el territori català i peninsular estan immersos en una voràgine festiva de commemoració de la guerra de la Independència o del Francès. Particularment, Girona i els seus setges de 1808 i 1809 estan vivint un assaig del que podríem anomenar un «aniversari en perspectiva», és a dir, no dedicar només un any a l'esdeveniment, sinó crear un projecte commemoratiu amb l'horitzó posat a uns quants anys vista. Hi haurà prou espai de manobra per a tanta celebració? Esperarem amb interès noves investigacions abans, durant o després de l'any 2011.

Francesc Xavier Morales Garcia
 és historiador.